

Pedagog a domácí násilí.

Tiskové podklady k semináři ze dne 18. ledna 2012 v Jihlavě.

I. Problematika domácího násilí a institut vykázání

Proč je důležité o domácím násilí hovořit?

Protože **97 %** občanů ví, co pojem „domácí násilí“ znamená, ale **49 %** obyvatel neví, jak se zachovat. **4 z 5** soudí, že je těžké rozpoznat domácí násilí a **2/3** populace schvaluje „vykázání“.

O domácím násilí je nutné dále hovořit i proto, že je:

- nejrozšířenější z hlediska výskytu,
- nejméně kontrolované z hlediska latence,
- nejvíce podceňované z hlediska závažnosti a jeho frekvence.

Identifikace DN podle čtyř znaků:

- 1. Opakování** (dlouhodobé, na pokračování)
- 2. Eskalace** (stupňuje se, je častější – v současné době se již nevyžaduje jako povinný znak)
- 3. Blízkost osob** (jasné a neměnné role)
- 4. Místo páchaní** je stranou společenské kontroly - privát (dům, auto, chata...)

Formy DN

PSYCHICKÉ / ponižování, urážení, obviňování, zákazy, zastrašování, hrubé chování až vyhrožování, vydírání, ničení věcí oběti, terorizování.

EMOCIONÁLNÍ / soustavná kontrola - co dělá, s kým se stýká, kam chodí, zesměšňování, citové vydírání, výhrůžky odebráním dětí, vyhozením z bytu.

FYZICKÉ / facky, bití rukama nebo předměty, kopání, škracení, svazování, ohrožování bodnou nebo palnou zbraní, odepírání spánku a jídla až po útok na život.

SEXUÁLNÍ / znásilnění, nucení proti vůli k různým sexuálním praktikám, sexuální napadání, zacházení s blízkou osobou jako se sexuálním objektem.

SOCIÁLNÍ / zákazy kontaktů s rodinou a s přáteli, cílem je sociálně oběť izolovat, využívání dětí nebo jiných osob jako prostředku nátlaku na oběť.

EKONOMICKÉ / omezování přístupu k penězům, neposkytování prostředků na společnou domácnost, případně na děti, absolutní kontrola nad příjmy a výdaji oběti, zatajování finanční situace rodiny.

Fáze domácího násilí:

1. Fáze napětí:

násilník – bývá protivný, podrážděný, kritický;

oběť – uctívá, snaží se ve všem vyhovět a být úslužná, snaží se nezadat násilníkovi žádnou záminku pro vznik konfliktu.

2. Fáze konfliktu:

násilník – vzteklý, rozrušený, útočný, krutý násilnický;

oběť – bojí se, je u ní naučená bezmocnost, zlobí se sama na sebe.

3. Fáze klidu a lásky:

násilník – omlouvá se, je milující, pozorný, laskavý, slibuje, že se zlepší, vinu za násilí svaluje na oběť;

oběť – pociťuje vinu za představy, že opustí partnera, věří v lepší budoucnost, zlepšení, cítí se být důležitá pro partnera.

Kdo je osobou ohroženou domácím násilím?

1. Manželka, manžel, družka, druh, bývalí manželé, dále žijící ve společném bytě.
2. Děti, žijící v tomto vztahu.
3. Senioři, žijící ve společném bytě nebo domě se svými dětmi nebo vnuky.
4. Osoby zdravotně postižené a odkázané na pomoc blízkých osob.

Proč ohrožená osoba v násilném vztahu zůstává?

Vazby na násilnou osobu (vztah trvá, mnoho společných položek - domácnost, děti, účty, majetek, rodina, přátelé, vzpomínky atd.).

Ztráta jiných sociálních vazeb – všestranná závislost na násilné osobě, sociální izolace.

Strach z budoucnosti – každé řešení je špatné a znamená ztrátu, je těžko dosažitelné.

Ohrožená osoba je jiná, než oběť napadená cizím pachatelem.

- Má tendenci ve svém vyprávění DN minimalizovat.
- Její ochota spolupracovat kolísá, psychický tlak.
- Hledá pomoc a spolupracuje těsně po incidentu.
- Často podléhá výhrůzkám – zpět vzetí souhlasu.
- Náhlé změny v průběhu vyšetřování - víra ve změnu násilné osoby, pocit osamocení a viny, finance, strach z nejistoty.

Základní typy pachatelů domácího násilí:

- Domácí násilník** (pedant-bazírák, pro okolí slušný člověk, fenomén dvojí tváře)
- Stresovaný slaboch** (vlastní mizérie, spouštěčem je domnělá či skutečná životní krize), sám potřebuje podporu, odreagovává se na partnerovi
- Rozpadlý alkoholik**
- Nepolepšitelný násilník**, „sociální sadista“

Několik údajů o domácím násilí:

- Policie ČR rozhodla o vykazání:
  - ❖ 2007 v 862 případech
  - ❖ 2008 v 698 případech
  - ❖ 2009 v 778 případech
  - ❖ 2010 v 1.059 případech
  - ❖ 2011 do konce listopadu již v 1.288 případech!!!
- K vykazání došlo nejčastěji mezi:
  - ❖ manželi 335 případů (49 %),
  - ❖ ve vztahu druh/družka - 172 případů
  - ❖ zletilé dítě/rodič - 112 případů
  - ❖ rozvedení manželé - 38 případů
- 39 % bylo násilí mezi osobami ve věku 31 až 40 let.
- V roce 2009 bylo 762 ohrožených žen, ale také 39 mužů (2007 – 34).
- Bylo vykazáno 778 mužů a 16 žen (2007- 8 žen).
- Nejstarší ohroženou osobou byla žena ve věku 97 let , nejstarší vykázanou osobou byl muž ve věku 87 let.
- V kraji Vysočina v roce 2011 vykazáno 41 případ (třetí kraj od konce - nejvíc Ústecký 190 případů).
-

II. Oznamovací povinnost pedagogů.

Jaké jednání musí pedagogové oznamovat Policii ČR?

- **Nepřekážení trestného činu** (§ 367) – kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný **připravuje nebo páchá** například TČ vraždy, těžkého ublížení na zdraví, **loupeže**, znásilnění, **pohlavního zneužívání** , **týraní svěřené osoby** ... a spáchání trestného činu neprekazí, bude potrestán až na 3 roky.
- Není trestně postižen ten, kdo nemohl trestný čin překazit bez značných nesnází nebo aniž by sebe nebo osobu blízkou uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání.
- **Neoznámení trestného činu** (§ 368) - kdo se hodnověrným způsobem dozví, že **jiný spáchal** například trestný čin vraždy, zneužití dítěte k výrobě pornografie, týraní svěřené osoby ... (výčet trestných činů je zde již podstatně kratší) a takový trestný čin neoznámí, bude potrestán až na tři léta.
- Nemusí oznamovat ten, kdo by sebe nebo jinou osobu uvedl v nebezpečí tr. stíhání; advokát, který se o tom dozví při své činnosti a duchovní s výkonem zpovědního tajemství.

Jaká oznamovací povinnost vyplývá pedagogům ze zákona č. 359/1999 – SPOD?

- OSPOD se zaměřuje zejména na děti (§6/1):
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutcí, spáchaly trestný čin nebo,
- **jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;**

- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;
- **na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj, nebo je podezření ze spáchání takového činu (toto se spojuje i s kyberšikanou);**
- které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami (i případy **zjištěného domácího násilí**).
- To je pro pedagogický sbor dost těžký úkol. Jak má pedagog rozpoznat, že mezi rodiči existuje násilí?
- O domácím násilí navíc hovoří i MP MŠMT 20 006/2007, který říká, že primární prevence ve škole je zaměřena mimo jiné i na rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:
  - **domácího násilí**, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování mravní výchovy mládeže.
- **Školy, školská zařízení jsou povinny oznámit OSPODu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1,** a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví (§ 10/4).
- **Škola, školské zařízení** nebo zdravotnické zařízení anebo jiné zařízení určené pro děti **se dopustí správního deliktu tím, že nesplní povinnost podle § 10 odst. 4** bez zbytečného odkladu oznámit OSPODu, že se dověděli o dítěti uvedeném v § 6 odst. 1, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana.
- Za tento správní delikt podle odstavce 1 se **uloží pokuta do 50 000 Kč!**

III. Děti ohrožené prostředím

Neadekvátní péče o dítě

(Řičan P., Krejčová D. a kolektiv *Dětská klinická psychologie*).

- **Týrání dítěte** – tělesné (včetně tělesných trestů), emoční (nadměrná kritika, sociální izolace).
- **Sexuální zneužívání** - v rodině i mimo domov.
- **Zanedbávání dítěte** – v otázkách výživy, hygieny, stimulace, ale i v nedostatečném dohledu či léčbě nebo vystavování dítěte stresovým situacím.
- **Psychická deprivace** – vztahuje se více k dlouhodobějším charakteristikám sociálního prostředí a k emočnímu klimatu, v němž dítě vyrůstá. Znamená dlouhodobý nedostatek uspokojení potřeb lásky a vřelého intenzivního vztahu .

Nejčastější projevy chování deprivovaných dětí:

1. Sociální hyperaktivita – tyto děti velmi snadno a rychle navazují kontakt s dospělými a aktivně se dožadují jejich pozornosti. Jejich vztahy však zůstávají povrchní . U starších dětí jsou obvykle nápadné i velmi špatné vztahy k vrstevníkům.

2. Sociální provokace – část deprivovaných dětí se již od batolecího věku domáhá pozornosti dospělých záměrnou provokací, časté jsou agresivní projevy vůči druhým dětem i dospělým, destruktivní chování.

3. Útlumové typy – v kontaktu se sociálním prostředím jsou tyto děti pasivní až apatické, typický je nedostatek jakékoliv iniciativy. Časté bývá náhradní uspokojování citových a sociálních potřeb, zejména nadměrným zaměřením na uspokojení potřeb biologických (jídlo, masturbace ap.).

Obecné příznaky fyzicky týraného dítěte:

- ❑ Důležité je, aby okolí chtělo vidět určité znaky a začalo se včas o problémy týraného dítěte zajímat. Snáz rozpoznatelné jsou známky na těle týraného dítěte:
  - opakovaná zranění včetně zlomenin
  - modřiny, řezné rány
  - otoky částí těla, například rtů, tváří, zápěstí
  - stopy po svazování
  - otisky různých předmětů na těle
  - natrhnutí ucha
  - otisky dlaně a prstů
  - stopy po opaření nebo popálení cigaretou a další

Jak rozpoznat fyzické týrání:

- Na možnost tělesného (fyzického) týrání bychom měli myslet pokaždé, když se na těle dítěte vyskytnou některé z výše uvedených známek současně nebo v krátkém časovém sledu.
- V takovém případě je dalším krokem, který může vést k odhalení tělesného týrání, náš další zájem o příčinu častých poranění žáka.
- Týrané dítě zpravidla reaguje na dotaz nejasně, nechce odpovědět, nebo udává nepravděpodobná vysvětlení. Proto je užitečné vnímat, zda se zároveň mění chování dítěte.
- K rozkrytí týrání mohou pomoci rovněž kamarádi takového žáka. Jejich upozornění a vyjádřené obavy je třeba brát vážně. Nedůvěra není na místě.

Jak je to ale u dítěte, které je týráno spíše psychicky?

- Rozpoznat známky, kdy je dítě týráno psychicky a nemá na těle šrámy, je podstatně těžší. Změna jeho chování může být připisována i jiným příčinám, například pubertě, problémům s prvními láskami, nedostatku sebevědomí apod.
- Týrané dítě je většinou stísněné, nemá zájem o dění kolem sebe. V kontaktu s dospělými má zvýšenou opatrnost. Projevuje úzkost a vyděšené reakce v přítomnosti konkrétních osob nebo v situaci, kdy je dítě s dospělým samo.
- Vyhýbá se školním a mimoškolním aktivitám a dává rádo najevo lhostejné postoje, výroky typu „mně je to jedno“.
- Nebo naopak projevuje agresi na sebemenší podněty, napadá a šikánuje vrstevníky. Ve škole se psychicky týrané dítě těžko soustředí, začne mít problémy s prospěchem, utíká za školu nebo se bojí odejít ze školy domů.
- Voláním o pomoc bývá také odmítání jídla, sebepoškozování i samotné útěky z domova.

Shrnutí změn v chování týraného dítěte:

- celková stísněnost a nezáměr o dění kolem
- zvýšená opatrnost v kontaktu s dospělými
- úzkost a vyděšené reakce v přítomnosti konkrétních dospělých osob nebo v situaci, kdy je dítě s dospělým samo
- vyhýbání se školním a mimoškolním aktivitám
- nápadně lhostejné postoje, výroky typu „mně je to jedno“
- agresivní napadání a šikanování vrstevníků
- zvýšená citová dráždivost a agresivní projevy na sebemenší podněty
- potíže se soustředěním a zhoršení prospěchu ve škole
- váhání s odchodem domů po vyučování
- neomluvené absence ve škole
- odmítání jídla nebo přejídání
- sebepoškozování
- útoky z domova

V psychosociálním vývoji dětí z rodin ohrožených domácím násilím lze vysledovat následující rizika vzniku:

- deprivace a následných vývojových poškození,
- traumatizace,
- vyššího fyzického ohrožení dítěte,
- vyšší nemocnosti a rozvoje psychosomatických chorob,
- nízké sebehodnocení a sebevědomí,
- depresivní prožívání, strachu a ohrožení jako základního životního pocitu,
- emoční labilita,
- chování často neodpovídající věku, postaršení a přejímání kompetencí dospělých za cenu emočního deficitu, či naopak zaostávání v psychosociálním vývoji,
- agresivního a manipulativního jednání chápaného jako běžná sociální norma,
- výchovných a školních problémů,
- problémů s vrstevníky,
- nereálného a zkresleného vnímání světa, mužské a ženské role,
- transgeneračního přenosu vzorců domácího násilí do budoucích partnerských a rodičovských rolí,
- prolínání lásky a agrese.
- BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WÜNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K. *Domácí násilí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám.*

Jak postupovat v případě zjištění týraného žáka:

- První, co musí učitel udělat, aby mohl týranému dítěti pomoci, je vůbec všimnout si a odhalit to, že dítě nese stopy týrání.
- O každém podezření daného jevu musí být informován ředitel školy.
- Při podezření na týrání, by se měl učitel vždy nejdříve pokusit navázat s žákem osobní kontakt. Ideální je navázání neformálního kontaktu s pozdějším dotazem na jeho problém. Rozhovor může vést třídní učitel, ale i jiný učitel, ke kterému má žák důvěru.

- Je prakticky nemožné stanovit přesnou hranici toho, kdy by měl učitel již ustoupit z role prvního kontaktu a o problému informovat další instituce. Zvláště, pokud je postižený žák nedůvěřivý.
- Při prověřování podezření učitel dále spolupracuje se školním metodikem prevence; výchovným poradcem; třídním učitelem; školním psychologem.
- V situaci, kdy se učitel nedaří navázat kontakt s žákem a podezření není jednoznačně prokázané, je dobré obrátit se na pedagogicko-psychologickou poradnu (může být problematické, protože by měl být dán souhlas rodičů).
- Jednou z možností získání důvěry je doporučení na Linku důvěry. Při dotazu může žák vystupovat anonymně a až dodatečně může získat důvěru ke sdělení svých údajů.
- Při prověřování nezapomínat na spolužáky.
- Z případu nelze automaticky vyloučit podezřelé rodiče. Rodiče jsou ve škole vyzváni, aby okomentovali vznik podezřelého jevu. Může tak dojít k objasnění podezření, aniž by se týrání potvrdilo.
- Pokud učitel od rodičů nic nezjistí, a dítě se chová i nadále nezvykle, jde o další důvod k zapojení odborníka – především pracovníka OSPODu.
- V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí nevidět pouze „strašáka“ z možné sankce za neoznámení, ale spíš ochranu učitele při jeho postupu na ochranu práv dítěte (ze zákona vyplývá oznamovací povinnost, která chrání učitele před stížnostmi rodiče na jeho postup).
- Nebát se spolupráce s Policií ČR, a to nejenom při povinnosti překazit nebo oznámit TČ. Na každém územním odboru pracují specialisté na problematiku mládeže, se kterými je možné konzultovat i podezření na jinou trestnou činnost páchanou na dětech.
- Nikdy se nesnažit dotáhnout do konce jasné případy zjištěných patologických jevů bez oznámení OSPODu nebo policii!